

Međunarodni znanstveno-stručni skup

MODELI UPRAVLJANJA PROCESIMA OBNOVE I RAZVOJA POVIJESNIH GRADOVA
Primjer Ivanić-Grada: Mogućnosti revitalizacije i obnove starog Ivanića
Ivanić-Grad, 11. studenoga 2011.

Mr.sc. Elena Rudan, Silvana Peršić

Razvoj turizma maloga povijesnoga grada na primjeru Mošćenica

Mr.sc. Elena Rudan, Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija, Ika,
Primorska 42, p.p. 97, HR-51410 Opatija, Tel.: +385 51 294 751, E-pošta: elenar@fthm.hr

Silvana Peršić, dipl.oec., Sveti Petar 28, HR-51417 Mošćenička Draga, E-pošta: silvanap35@yahoo.de

Sažetak

U Općini Mošćenička Draga, u čijem se sastavu nalazi i srednjovjekovni gradić Mošćenice, turizam se počeo razvijati početkom 20. stoljeća kada su aristokratske obitelji izgradile prve vile u središnjem mjestu Općine – Mošćeničkoj Dragi. Srednjovjekovni gradić Mošćenice, koji je oduvijek bio interesantan turistički resurs, nije se aktivnije uključivao u turističku ponudu destinacije. Razlog tome sigurno leži u činjenici da su turisti prvenstveno bili privučeni u Mošćeničku Dragu njenim morem, suncem i prekrasnom šljunčanom plažom, dok su stari povijesni gradić Mošćenice na brdu udaljenom 3 km od mora posjećivali samo slučajni prolaznici. Prve turističke pomake Mošćenice doživljavaju otvaranjem Muzejske zbirke na samom ulazu u grad, 1984. godine. U sklopu zbirke omogućuje se i posjet *tošu*, tj. kamenom mlinu za masline. U tom razdoblju počinju se nuditi i prve sobe u privatnim kućama, čime se začinju smještajni kapaciteti Mošćenica. Posljednjih dvadesetak godina započelo je intenzivnije uključivanje ovoga povijesnoga grada u turističku ponudu destinacije.

Mošćenice sa svojom bogatom povijesno-kulturnom baštinom mogu, kroz formiranje kulturno-turističkog proizvoda na temeljima održivog razvoja, postati nositelj razvoja kulturnog i kreativnog turizma destinacije.

ECOVAST HRVATSKA SEKCIJA

Različitim kulturnim i tradicijskim događanjima, kao što su *Mufić*, *Mošćenički pinel*, *Kandalora*, *Picanje jaj'*, koncerti, predstave ili predavanja, nastoji se obogatiti kulturna ponuda destinacije te zadovoljiti kulturne potrebe lokalnog stanovništva i turista. Mošćenice će kroz projekt *Mošćenice – živi povijesni grad*, u kojemu su obrađeni značajni punktovi povijesnog i kulturnog značenja, dobiti novu vrijednost, čime će se omogućiti njihov dugoročni kvalitetni razvoj. Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga nositelj je projekta od 2004. godine. Mošćenice bi sa ostalim malim povijesnim gradovima Liburnije (Veprinac, Kastav, Lovran itd.) trebale stvoriti partnerstvo u cilju stvaranja imidža i zajedničkog marketinškog djelovanja na turističkom tržištu. U radu se prikazuje razvoj turizma Mošćenica kao povijesnog grada te se SWOT analizom navode prednosti, nedostaci, prilike i prijetnje u razvoju turizma.

Razvoj turizma ne smije narušiti sklad socioekonomskih uvjeta života u malim gradićima te se mora očuvati kulturni identitet grada. U sagledavanju razvoja turizma te donošenju odluka, moraju se integrirati svi zainteresirani subjekti iz okruženja, kao što su lokalno stanovništvo, jedinica lokalne uprave, turistička zajednica, poslovni subjekti, ali i znanstvene i stručne institucije različitih profila.

Ključne riječi: mali povijesni grad, Mošćenice, kulturni turizam, razvoj turizma

Uvod

Mali povijesni gradići Primorsko-goranske županije značajan su resurs prostora u kojem se nalaze, ali su dosada bili minimalno uvršteni u strateška promišljanja razvoja destinacije kojima pripadaju. Razlog tome sigurno leži u činjenici da je do prije dvadesetak godina primarni motiv dolaska turista u destinaciju bio odmor, tj. more, sunčanje i zabava uz glazbu na terasama i po diskotekama. Smanjivanje broja dana na odmoru, korištenje odmora više puta u godini te rast obrzovanja, rezultirali su stvaranjem novih motiva putovanja. Izrazito velik značaj u ostvarenim turističkim putovanjima imaju kultura i baština pa su tako, prema podacima WTO-a¹, baština i kultura postale sastavnim dijelom gotovo 40% međunarodnih putovanja, a 20% turističkih posjeta Europi motivirano je kulturnim atrakcijama, dok je 60% turista zainteresirano za neki vid kulturnih atrakcija.

Primorsko-goranska županija ima niz malih povijesnih gradića, kao što su Lovran, Mošćenice, Kastav, Vrbnik, Veprinac itd., koji su zadržali svoj povijesni značaj, tj. imaju jako značenje za lokalno stanovništvo, ali u turističkoj ponudi nisu dovoljno prisutni. Uzroci nedovoljnoj prepoznatljivosti malih povijesnih gradića su raznoliki. Dok su neki gradići očuvani i u njima se aktivno živi, drugi su prelijepo zamrle oaze. Neki od gradića su napravili

¹ Hammond, R., Cultural and heritage tourism – international (2004.), Travel & tourism analyst, (20) november, str. 1.

pomake ka mogućoj boljoj i kompletnijoj turističkoj ponudi Primorske-goranske županije. Mošćenice su jedan od takvih gradića koji pripada prostoru općine Mošćenička Draga, a koji je godinama uključen u turizam destinacije u čijem se sastavu nalazi.

Razvoj turizma malih povijesnih gradova

Veliki svjetski gradovi izrazito su prisutni na turističkom tržištu. Oni su stvorili cijelu turističku industriju na svojim prostorima pa se u posljednje vrijeme čak bore s viškom turista na svojim područjima (npr. Dubrovnik, Venezia itd.) Razvoj gradskog turizma ovisi o kooperativnom djelovanju svih važnijih sudionika – lokalne vlasti, turističkih zajednica, turističkih agencija, hotelijera itd.

Prema Pančić Kombol², grad kao turistička destinacija ili turistički proizvod multifunkcionalan je i koriste ga različiti tržišni segmenti ili grupe korisnika raznolikih potreba i očekivanja. Stanovnici grada moraju razumijeti turizam koji se razvija u gradu i zauzeti stav prema proizvodu u koji je jedan dio stanovništva uključen izravno, a drugi dio (često veći) neizravno. O odnosu stanovnika prema turizmu njihova grada ovisi zadovoljstvo turista, a taj se aspekt pokazuje vrlo važnim kada se traže nova tržišta koja se žele privući u grad.

Razvoj gradskog turizma od samih početaka temelji se na kulturnom naslijeđu i velikim ili posebnim događajima i izložbama te na poslovnim putovanjima i trgovini, odnosno kupovanju.³ Dok veliki gradovi imaju daleko veći spektar mogućih atrakcija i elemenata za dolazak turista (npr. kulturno-povijesna baština, kongresi, sajmovi, kupovina, muzeji, festivali itd.), mali povijesni gradići svoje mjesto moraju pronaći u vlastitoj autentičnosti kroz jedinstveni povijesni, ekonomski i održivi koncept. Oni svoju turističku ponudu moraju razvijati na način da ne narušavaju sklad življenja i vrijednost baštine koju posjeduju. Povijest i kultura malih povijesnih gradova važna je karika u opstojnosti identiteta Hrvatske.

Mali povijesni gradići velikim dijelom još uvijek traže svoje mjesto u turističkoj ponudi. Loše vođenim lokalnim politikama uprave i samouprave i nedovoljnim ulaganjem u održavanje objekata i rješavanje infrastrukture, bez strateških planova ekonomskog i turističkog razvoja, planova obnove i revitalizacije, nemoguće je zamisliti daljnji gospodarski i turistički razvoj tih autentičnih povijesnih vrijednosti.

² Pančić Kombol, T. (2000.), *Selektivni turizam: uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa*, Matulji, TMCP Sagena, str. 216.

³ Pančić Kombol, T. (1995.), *Turizam hrvatskih gradova*, U: 2. znanstveni i stručni skup Hrvatska u europskom turizmu: Opatija 15.-17- studeni 1995., Opatija, Hotelijerski fakultet, str. 186.

Mali povijesni gradići u Hrvatskoj su u različitim stanjima. Jedan dio njih nije adekvatno sačuvan (urušeni objekti, uništene fasade itd.), dio njih je devastiran neadekvatnim nadogradnjama (npr. izgradnjom katova, probijanjem gradskih zidina, dodavanjem balkona, terasa itd.) i izmijenjen nestručnim uljepšavanjima (npr. popločavanjem starih kamenih stepenica keramičkim pločicama itd.) Dok u nekima nema života, drugi su ipak očuvali svoju izvornost, koja nije narušena velikim zahvatima u prostoru. Svakako da je život kroz različita povijesna razdoblja ostavio svoje tragove i da su promjene standarda i kvalitete života učinile svoje pozitivne, ali u nekim slučajevima i negativne promjene na vrijednostima povijesnih urbanih cjelina. Potrebno je da se daljnje aktivnosti u prostoru planiraju s ciljem očuvanja baštine.⁴

Razvoj turizma u malim povijesnim gradovima mora biti integralno upravljan uvažavanjem svih čimbenika prostora, osobito njegove autohtonosti. Jedino se kroz saznanja o vrijednostima kulturno-povijesne baštine i integralnim sagledavanjem prostora kao vrijednosti, turizam može temeljiti na održivim načelima. Razvoj turizma mora počivati na održivim načelima, s tim da se ne narušava kvaliteta života u malom povijesnom gradu, pritom sagledavajući sva načela održivog razvoja, tj. ekološka, sociokulturna, ekonomska i tehnološka. Dugoročni razvoj turizma mora biti usmjeren na osiguravanje životnog prostora i kvalitete života budućim generacijama. Müller⁵ govori o održivom razvoju kao porastu kvalitete života, tj. gospodarskog i subjektivnog dobrog osjećaja, koja se postiže smanjenim ulaganjem neobnovljivih resursa i smanjenim opterećivanjem okoliša i ljudi. Prema Krippendorfu⁶, politika turizma više nije usmjerena samo na privrednu i tehničku svrsishodnost, nego traži i netaknut okoliš i poštivanje potreba svih sudionika. Prema istom autoru, najviši cilj politike turizma, koja bi više vodila računa o čovjeku i okolišu, trebao bi biti osiguranje optimalnog zadovoljenja mnogostrukih turističkih potreba svih ljudi unutar sposobnih organizacija i u nenarušenu okolišu, a vodeći računa o interesima stanovništva turističkih područja. Razvoj turizma maloga povijesnoga grada mora biti takav da poveća kvalitetu života te da razvoj ne bude na gubitak bilo kojeg segmenta sadašnjeg, ali i budućeg života u njemu.

Prednosti razvoja turizma maloga povijesnoga grada bile bi:

- povećati dohodak lokalnom stanovništvu, osiguravajući tako ekonomsku neovisnost i trajnu stabilnost područja

⁴ Rudan, E., The development of cultural tourism in small historical towns, U: J. Perić (ur.), Turizam i hotelska industrija 2020: novi trendovi u turističkom i hotelskom menadžmentu, Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija, str. 580.

⁵ Müller, H. (2004.), Turizam i ekologija, Zagreb, Masmedia, str. 44.

⁶ Krippendorf, J. (1986.), Putujuće čovječanstvo, Zagreb, SNL, str. 106.

- osigurati izgradnju komunalne infrastrukture
- potaknuti povratak stanovništva u obično slabo nastanjena područja
- stvoriti novu i prepoznatljivu ponudu temeljenu na izvornostima i posebnostima ruralnih područja RH
- standardizirati postojeću turističku ponudu na višu zajedničku razinu kroz kategoriziranje i brendiranje autohtone ponude
- povećati prepoznatljivost maloga povijesnoga grada kao turističkog resursa, ali i stvoriti pozitivan imidž grada
- povećati značenja maloga povijesnoga grada u gospodarstvu općine/grada u čijemu se sastavu nalazi
- povećati zadovoljstvo lokalne zajednice
- razvoj temeljiti na stvarnim potrebama lokalne zajednice i prostora, a resurse koji su ograničeni koristiti u odgovarajućoj mjeri

Nedostaci razvoja turizma maloga povijesnoga grada su sljedeći:

- opasnost prevelikog broja posjetitelja na skućenom prostoru u određenom vremenu (neravnomjerna distribucija turista i posjetitelja)
- uništavanje kulturnih i povijesnih resursa
- narušavanje vrijednosti i autohtonosti stvaranjem turističkih atrakcija na kulturno-povijesnim resursima
- narušavanje kvalitete života stanovnika maloga povijesnoga gradića
- iseljavanje lokalnog stanovništva

Razvoj turizma maloga povijesnoga grada mora biti takav da ne naruši kontinuitet života njegova stanovništva. Cilj turističkog razvoja je puno kompleksniji, prije svega zato što se na malom području susreće svakodnevni život s doživljajima posjetitelja i turista koji borave u gradu. Krippendorf⁷ je to vrlo dobro sažeo u sljedećim rečenicama: „*Ono što je za jednog sloboda i užitek, za drugog je teret i rad. Sudaraju se slobodno vrijeme i rad, potreba za odmorom s potrebom za opstankom. Ono što je jednom novac, drugome je kruh.*“ Stoga se turizam maloga povijesnoga grada i njegova krajolika mora razvijati uvažavajući sve vlasnike nekretnina, a prije svega stanovništvo, nositelje turističke ponude, udruge, turiste.

⁷ Krippendorf, J. (1986.), Putujuće čovječanstvo, Zagreb, SNL, str. 68.

Mali povijesni grad Mošćenice i turizam

Mošćenice su mali povijesni gradić na prostoru Općine Mošćenička Draga u kojemu, prema popisu stanovništva iz 2011. Godine, živi 297 stanovnika, što u ukupnom broju žitelja Općine iznosi 19,3%.

Općina Mošćenička Draga nalazi se na Opatijskoj rivijeri koju teritorijalno čine još Općina Lovran, Grad Opatija i Općina Matulji. U ukupnom broju dolazaka i noćenja na Opatijskoj rivijeri, Općina Mošćenička Draga ostvaruje oko 8% dolazaka i oko 11% noćenja (tablica 1), što prosječno godišnje čini oko 38 000 dolazaka turista i približno 185 000 noćenja. Turisti u Mošćeničkoj Dragi kao destinaciji ostaju prosječno pet dana. Mjesečna distribucija noćenja pokazuje da se većina noćenja ostvaruje u vrijeme ljetnih mjeseci, dok je u zimskom razdoblju broj noćenja neznatan. Na području Općine Mošćenička Draga u svim smještajnim kapacitetima (hotelima, privatnim sobama i apartmanima, kampovima itd.) ima 2884 ležajeva, a povijesni grad Mošćenice nudi 150 ležajeva u sobama i apartmanima, a ti ležajevi se nalaze kod 21 privatnog iznajmljivača.⁸

Tablica 1. Noćenja i dolasci turista Opatijske rivijere (1999.-2010.)

	Grad Opatija		Općina Lovran		Općina Matulji		Općina Mošć. Draga		Ukupno Opatijska rivijera	
	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja	dolasci	noćenja
1999.	164247	654494	34112	158567	587	2122	24013	109316	222959	924499
2000.	207459	852249	50646	231403	1717	5653	31099	149771	290921	1239076
2001.	224299	910462	52600	238713	1928	7301	32445	161539	311272	1318015
2002.	229895	903921	54572	254446	2613	8874	35340	164651	322420	1331892
2003.	245151	897240	53584	235845	3534	12001	37138	168686	339407	1313772
2004.	258057	923927	54073	228478	3659	13032	38905	167129	354694	1332566
2005.	288887	1034558	55625	231636	4989	23496	41507	173996	391008	1463686
2006.	317025	1069522	59470	232634	4913	20336	39826	172533	421234	1495025
2007.	329066	1069417	65215	259275	5355	22645	38823	176107	438459	1527444
2008.	337468	1094353	66029	252881	4582	21875	35201	169610	443280	1538719
2009.	323545	991055	59087	237461	3770	17060	38491	186509	424893	1432085
2010.	331383	1024347	60820	235805	4020	15659	36691	185440	432914	1461251

Izvor: Statistička priopćenja: *Turistički promet u Primorsko-goranskoj županiji, za razdoblja siječanj-prosinac 1999., 2000., 2001., 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010.* Ured državne uprave PGŽ, Služba za gospodarstvo, Odsjek za statistiku. Vlastita obrada autorica.

Turizam se u Općini Mošćenička Draga, u čijem se sastavu nalazi i srednjovjekovni gradić Mošćenice, počeo razvijati početkom 20. stoljeća kada su aristokratske obitelji izgradile prve vile u središnjemu mjestu Općine – Mošćeničkoj Dragi. Teritorijalno područje Općine Mošćenička Draga, kao i cjelokupna Opatijska rivijera, razvijala je odmorišni turizam, što je sigurno nalazilo temelje u prirodnim resursima (plaže cijele rivijere, brda, Učka itd.). Odmor i relaksacija su najčešći motiv dolaska u destinaciju pa se stoga u ljetnim mjesecima bilježi jak turistički promet i visoki profit. Destinaciju stoga karakterizira izrazita sezonalnost.

⁸ Prema podacima Ureda Turističke zajednice Općine Mošćenička Draga

Srednjovjekovni gradić Mošćenice, koji je oduvijek bio interesantan turistički resurs, nije se aktivnije uključivao u turističku ponudu destinacije. Razlog tome sigurno leži u činjenici da su turisti prije svega bili privučeni u Mošćeničku Dragu njenim morem, suncem i prekrasnom šljunčanom plažom, dok su stari povijesni gradić Mošćenice na brdu, udaljenom 3 km od mora, posjećivali samo slučajni prolaznici.

Prve turističke pomake Mošćenice doživljavaju otvaranjem Muzejske zbirke na samome ulazu u grad, 1984. godine. U sklopu zbirke omogućuje se i posjet tošu, tj. kamenom mlinu za masline. Otvorenje Muzejske zbirke i njeno uključivanje u turističku ponudu, potaknulo je prve interese turista koji borave na području Općine Mošćenička Draga da posjete ovaj stari povijesni gradić. Tako je posljednjih dvadesetak godina započelo intenzivnije uključivanje povijesnoga grada Mošćenica u turističku ponudu destinacije.

Od otvaranja Muzejske zbirke razvijaju se i prvi smještajni kapaciteti ponudom soba u privatnim kućama. Kasnije su se izgradili apartmani koji turistima pružaju veći komfor, a smještaj nudi i restoran Perun. Smještajni kapacitet nije prevelik, a k tome se bilježi i izrazito sezonsko poslovanje, kao i u ostalim objektima na području Općine Mošćenička Draga.

Mošćenice su gradić koji posljednjih godina osobito razvija kulturni turizam te turizam naslijeđa kao užu kategoriju. Uzrok je tome bogata kulturno-povijesna baština koju posjeduju Mošćenice i njihovo okružje. U nedostatku smještajnih kapaciteta, Mošćenice postaju sastavnim dijelom turističke ponude okolnih mjesta, osobito Mošćeničke Drage, ali i drugih dijelova Opatijske rivijere. Kako su ove destinacije prvenstveno orijentirane na odmorišni turizam, najviše turista tijekom svog boravka posjećuje kulturne sadržaje Mošćenica koji im se nude tijekom njihova boravka.

Dosadašnju ponudu nastojalo se posljednjih petnaestak godina obogatiti pa su stoga kulturni resursi dosad bili zastupljeni kroz sljedeće oblike turističke prezentacije:⁹

1. RAZGLED MOŠĆENICA, ETNOGRAFSKE ZBIRKE I MLINA ZA MASLINE (TOŠA); posjeti etnografskoj zbirci i tošu mogući su tijekom cijele godine
2. KULTURNO LJETO, koje se ostvaruje u organizaciji Turističke zajednice Mošćeničke Drage kroz program različitih manifestacija, pučkih veselica i izložbom u trajanju od 15. lipnja do 15. rujna
3. RAZGLED CRKVE SV. ANDRIJE APOSTOLA, moguć u dogovoru sa župnikom (crkva je otvorena samo kad se u njoj održavaju crkveni obredi)

⁹ Prilagođeno prema Rudan, E. (2008.), Mogućnosti razvoja kulturnog turizma u Mošćenicama, Mošćenički zbornik, 5 (5), str. 91.

4. RAZGLED STAROGA GRADA MOŠĆENICA u individualnim obilascima gradske jezgre
5. PREDAVANJA I PREZENTACIJE povijesti zavičaja
6. IZLOŽBE U PRIZEMLJU ZGRADE KAŠTELA (prostor je obnovljen i uređen 2006. godine od strane Općine Mošćenička Draga i može se koristiti u različite svrhe)
7. GALERIJA TONČIJA ADULMARA
8. JEDNODNEVNA DOGAĐANJA: PROSLAVA KANDALORE - POVIJESNOGA DANA MOŠĆENICA u veljači, ZA ANDREJNU (posvećeno pomorcima i ribarima) u studenome, PIKANJE JAJ' (tradicionalna igra koja se održava za Uskrs kada se kovanicama gađaju jaja)
9. VIŠEDNEVNE MANIFESTACIJE: MUFÍĆ (Mošćenički umjetnički festivalčić – održava se krajem srpnja, a sastoji se od različitih izložbi, koncerata i drugih sadržaja), MOŠĆENIČKI PINEL (međunarodna likovna kolonija koja se tradicionalno održava krajem kolovoza na prostorima ulica, trgova i stepenica Mošćenica)

Osobiti značaj u prezentaciji bogate kulturne baštine ima projekt *Mošćenice – živi povijesni grad*, u kojemu su obrađeni značajni punktovi povijesnog i kulturnog značenja te će se na temelju istraživanja koja su provedena na svakom punktu, dobiti nova vrijednost koja će omogućiti dugoročni kvalitetni razvoj grada. Svaki punkt, odnosno element kulturno-povijesne baštine, bit će prezentiran posebnom pričom i doživljajem mjesta. Katedra Čakavskog sabora općine Mošćenička Draga nositelj je projekta *Mošćenice – živi povijesni grad* od 2004. godine i taj se projekt stalno razvija i nadograđuje. Projektu su značajno pridonijela i nova otkrića graditeljskog naslijeđa koja su rezultat ljetnih škola u organizaciji Katedre s profesorima i studentima Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. U ljetnim se školama arhitektonskim snimanjem sakralnih, stambenih i drugih objekata dobila graditeljska osnova za znanstvenu interpretaciju jedinstvene autohtone urbane cjeline gornjega i donjega dijela Mošćenica i njihove obrambene fortifikacije. Time se stvorila osnova za zaštitu i temeljito uređenje Mošćenica kao „živog povijesnog grada“.¹⁰ Sam projekt je zamišljen na način da ima statičku i dinamičku komponentu. Statička komponenta obuhvaća uređenje punktova, tzv. muzejskih jedinica, koje je potrebno fizički urediti, dok dinamičku komponentu čine različita događanja u okviru projekta *Mošćenice – živi povijesni grad*. Tu se prvenstveno misli na kulturne manifestacije (koncerte, različite priredbe itd.),

¹⁰ Za više pogledati Velčić, V., Kako probuditi usnulu ljepoticu – Od ideje do koncepta projekta *Mošćenice – živi povijesni grad*, Mošćenički zbornik, 5 (5), str. 3.-15.

osmišljene povijesne priredbe (npr. prikaz povijesnih događaja i starih zanata) i sl. U prvome se dijelu projekta mora postupno realizirati statička komponenta projekta.

Inače, različitim kulturnim i tradicijskim događanjima, kao što su npr. *Mufić*, *Mošćenički pinel*, *Picanje jaj*, različiti koncerti, predstave ili predavanja, nastoji se obogatiti kulturna ponuda Mošćenica te zadovoljiti kulturne potrebe lokalnoga stanovništva i turista. Kulturna događanja i manifestacije pokazuju velik interes te bi menadžment destinacije trebao razmišljati o razvoju kreativnog turizma. Kreativni turizam predstavlja nadogradnju, tj. novi segment kulturnog turizma, a koji prema Richardsu¹¹ pruža mogućnost razvoja kreativnosti posjetitelja putem aktivnog sudjelovanja u nastavi ili u stjecanju iskustava karakterističnih za odmorišnu destinaciju. Kreativni turizam se brzo razvija, a destinacije mogu relativno brzo inovirati proizvod, pridonoseći tako prednostima pred konkurentima. U segmentu kreativnog turizma, Mošćenice već nude Mošćenički pinelić (dječje likovne radionice u sklopu manifestacije Mošćenički pinel u kojima djeca stvaraju različitim tehnikama na zadanu temu vezanu za Mošćenice), Mufić, Mošćenički pinel, ali postoji i široki spektar mogućih rješenja različitih oblika kreativnog turizma, npr. škola glagoljice, upoznavanje povijesti Mošćenica s Perunom i Trebišćem, škola tradicionalne kuhinje, škola starih obrta, demonstracija prerade maslina u tošu, različite višednevne tematske manifestacije itd. Kreativni turizam predstavlja moguću dinamičku integraciju u projekt *Mošćenice - živi povijesni grad*.

U cjelokupnoj ponudi usmjerenoj zadovoljenju turističkih potreba, ali i lokalnoga stanovništva, razvojne prednosti i prepoznatljivost može donijeti integracija malih povijesnih gradića na području Primorsko-goranske županije. Mošćenice bi, s ostalim malim povijesnim gradovima Liburnije (Veprinac, Kastav, Lovran itd.), trebale stvoriti partnerstvo u cilju stvaranja imidža i zajedničkog marketinškog djelovanja na turističkom tržištu.

Mogućnost razvoja turizma u Mošćenicama

U sagledavanju mogućnosti razvoja i strategija maloga povijesnoga grada Mošćenica, nužno je usredotočiti se na isticanje slabosti, prednosti te prijetnja i prilika razvoja u turizmu o čemu govori SWOT matrica prikazana u nastavku rada. U turističkome je razvoju potrebno potencirati i iskoristiti postojeće prednosti, a osobito sačuvanu kulturno-povijesnu baštinu, prirodne ljepote i povoljna klimatska obilježja te unaprijediti postojeće vođenje turista po gradu, kulturne događaje i manifestacije. U razvoju turizma potrebno je koristiti temeljna

¹¹ Richards, G. (2002.), Od kulturnog do kreativnog turizma: europske perspektive, *Turizam*, 50 (3), str. 234.-235.

polazišta projekta Mošćenice – živi povijesni grad, a mora se istaknuti da je krajolik jedan od najznačajnijih elemenata turističke ponude. Potrebno je zatim minimizirati ili pokušati ukloniti slabosti, kao što su nedostatak smještajnih kapaciteta (stimulacijom lokalnog stanovništva u ponudi soba i apartmana), nedostatak enogastronomske ponude koju trenutačno pruža samo restoran Perun, nedostatak informativnih materijala, brošura i sl. Nužno je i obnoviti i zaštititi pojedine objekte koji su u lošem stanju, urediti šetnicu oko Mošćenica, unaprijediti ponudu popratnih sadržaja i sl. Treba uočiti prijetnje (mogućnost uništenja kulturno-povijesne baštine, nezadovoljstvo lokalnog stanovništva i sl.), ali i iskoristiti prilike iz okruženja i to ponajprije povećani interes za kulturni turizam naslijeđa, zaštitu i obnovu baštine, rast nivoa obrazovanja, obogaćivanje turističke ponude, jačanje kvalitete života lokalnog stanovništva i sl. Razvoj turizma ne smije narušiti sklad socio-ekonomskih uvjeta života u malim gradićima te se mora očuvati kulturni identitet grada. U sagledavanju razvoja turizma i donošenju odluka moraju se integrirati svi zainteresirani subjekti iz okruženja, kao što su lokalno stanovništvo, jedinica lokalne uprave, turistička zajednica, poslovni subjekti, ali i znanstvene i stručne institucije različitih profila, uz obavezno očuvanje krajolika. Samo na taj način je moguć razvoj turizma u malom povijesnom gradu na održivim načelima.

Tablica 2: SWOT analiza turizma maloga povijesnoga grada Mošćenica

Prednosti	Nedostatci
<ul style="list-style-type: none"> - bogata kulturno-povijesna baština - prirodne ljepote i povoljna klimatska obilježja - temelji projekta Mošćenice – živi povijesni grad - vođenje turista kroz Mošćenice, muzejsku zbirku i toš - sačuvana stara gradska jezgra - prijateljski i gostoljubiv pristup domicilnog stanovništva te tradicija rada u turizmu i ugostiteljstvu - mogućnost posjeta tijekom cijele godine - ugostiteljski objekt Perun - postojanje suvenirnica - geografski položaj (dio Opatijske rivijere, blizina emitivnih tržišta) - autentična gastronomija - tradicija kulturnih događanja i manifestacija 	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatak smještajnih kapaciteta - sezonalnost cijele destinacije - nepostojanje turističke signalizacije u Mošćenicama - nedostatak enogastronomske ponude - nedostatna marketinška aktivnost - nedostatak turističkih vodiča, brošura, informativnih materijala - loše stanje pojedinih gradskih punktova, zgrada (npr. unutrašnjost zvonika itd.), crkvice sv. Bartula i sv. Križa na Kalvariji - neuređena šetnica oko grada - nedostatak sanitarnih čvorova - loša povezanost sredstvima javnog prijevoza - nedostatna razvijenost turističkog proizvoda - loša ponuda popratnih sadržaja

Prilike	Prijetnje
<ul style="list-style-type: none"> - rast interesa za selektivne oblike tuizma, osobito za kulturni turizam i turizam naslijeđa - diferencijacija i unapređenje autentične turističke ponude - korištenje suvremenih oblika komunikacije s turističkim tržištem (internet, <i>mailing</i> liste i sl.) - zaštita i obnova baštine - poboljšanje života domaćeg stanovništva - rast nivoa obrazovanja - ulazak u EU - zajednički nastup malih povijesnih gradića u marketinškom smislu 	<ul style="list-style-type: none"> - jačanje konkurentnih turističkih destinacija - nekontrolirana gradnja - zakonska regulativa - nerazumijevanje nadležnih institucija - uništavanje kulturno-povijesnih resursa - nezainteresiranost lokalnog stanovništva za razvoj turizma - prenatrpanost područja turistima - odlazak lokalnog stanovništva iz malog povijesnog grada Mošćenica

Izvor: vlastita obrada autorica

Zaključak

Mošćenice svoj budući turistički razvoj moraju zasnivati na postojećoj tradiciji turističkog razvoja, a osobito je bitno da se sagleda daljnja mogućnost razvoja selektivnih oblika turizma: kulturnog turizma i turizma naslijeđa. Mošćenice će dobar turistički razvoj ostvariti stvaranjem kulturnog imidža destinacije te integracijom s drugim povijesnim gradićima u marketinškim aktivnostima. Nedostatak smještajnih kapaciteta i enogastronomske ponude mora se riješiti na način da se stimulira domaće stanovništvo u uređenju soba ili apartmana za turiste, ali i otvaranjem različitih oblika manjih ugostiteljskih objekata.

Osobitost je Mošćenica već postojeća tradicija različitih događanja namijenjenih turistima i domaćem stanovništvu. U skladu s tom tradicijom, Mošćenice kao mali povijesni grad sa svojim okruženjem mogu razvijati kreativni turizam koji se nadograđuje na statičnost ponude u kulturnom turizmu. U skladu s tim, potrebno je organizirati različite tečajeve, škole, radionice, festivale i sl. vezane uz baštinu i identitet ovoga područja. Turistički razvoj Mošćenica mora iskoristiti polazišta koja su integrirana u projektu *Mošćenice – živi povijesni grad*, a u cilju bolje, kvalitetnije interpretacije povijesnoga grada.

Razvoj turizma ne smije narušiti sklad socio-ekonomskih uvjeta života u malim gradićima, a nužno je i očuvanje krajolika. U sagledavanju razvoja turizma te donošenju odluka, moraju se integrirati svi zainteresirani subjekti iz okruženja, kao što su lokalno stanovništvo, jedinica lokalne uprave, turistička zajednica, poslovni subjekti, ali i znanstvene i stručne institucije različitih profila. Turizam u malom povijesnom gradu moguće je razvijati na održivim načelima, a da on ne naštetiti krajoliku.

Bibliografija:

1. Hammond, R., Cultural and heritage tourism – international (2004.), *Travel & tourism analyst*, (20) november
2. Krippendorf, J. (1986.), *Putujuće čovječanstvo*, Zagreb, SNL
3. Müller, H. (2004.), *Turizam i ekologija*, Zagreb, Masmedia
4. Pančić Kombol, T. (1995.), Turizam hrvatskih gradova, U: *2. znanstveni i stručni skup Hrvatska u europskom turizmu: Opatija 15.-17- studeni 1995.*, Opatija, Hotelijerski fakultet, 181.-193.
5. Pančić Kombol, T. (2000.), *Selektivni turizam: uvod u menadžment prirodnih i kulturnih resursa*, Matulji, TMCP Sagena
6. Richards, G. (2002.), Od kulturnog do kreativnog turizma: europske perspektive, *Turizam*, 50 (3), 229.-236.
7. Rudan, E. (2008.), Mogućnosti razvoja kulturnog turizma u Mošćenicama, *Mošćenički zbornik*, 5 (5), 87.-100.
8. Rudan, E., The development of cultural tourism in small historical towns, U: *J. Perić (ur.), Turizam i hotelska industrija 2020: novi trendovi u turističkom i hotelskom menadžmentu* (str. 577.-586.), Opatija, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija
9. *Statistička priopćenja: Turistički promet u Primorsko-goranskoj županiji, za razdoblja siječanj-prosinac 1999., 2000., 2001., 2002., 2003., 2004., 2005., 2006., 2007., 2008., 2009., 2010.*, Ured državne uprave PGŽ, Služba za gospodarstvo, Odsjek za statistiku
10. Velčić, V., Kako probuditi usnulu ljepoticu – Od ideje do koncepta projekta Mošćenice – živi povijesni grad, *Mošćenički zbornik*, 5 (5), 3.-15.

Elena Rudan diplomirana je ekonomistica i diplomirana knjižničarka. Na posljediplomskom studiju „Management u suvremenom hotelijerstvu“ stekla je akademski stupanj magistricе znanosti. Na izvandoktorskom studiju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija priprema doktorsku disertaciju Menadžment u funkciji razvoja kulturnog turizma destinacije. Područje interesa su joj kulturni turizam, menadžment destinacije, turizam i održivi razvoj. Dopredsjednica je Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga.

Silvana Peršić, diplomirana ekonomistica. Godine 1999. diplomirala je na Hotelijerskom fakultetu u Opatiji. Područje stručnog i znanstvenog interesa su joj turizam i hotelijerstvo. Članica je Katedre Čakavskog sabora Općine Mošćenička Draga